

Житомирські сторінки біографії В'ячеслава Липинського

Ім'я В'ячеслава Липинського, українського та польського історика і публіциста, громадського та політичного діяча початку ХХ століття до недавнього часу було майже не відоме широким колам громадськості у нашій країні. Поляк за походженням і українець за політичним вибором, представник польської культури і водночас ідеолог української державності, він протягом багатьох років був забутий, ім'я його було викреслене з історії і Польщі, і України. І лише у країнах Заходу, серед українських громад, Липинського знали, шанували, зберігали його науково - історичні та публіцистичні праці, епістолярну спадщину.

В'ячеслав Казимирович Липинський народився 5 (17) квітня 1882 року в селі Затурцях на Волині в сім'ї шляхтича - поміщика. Відомо, що В'ячеслав Липинський походить з так званої другої подільської лінії роду Липинських гербу „Бродзіч”, які виселилися з Мазовії на Поділля в середині ХVІІІ століття. Лінія ця іде від Антонія Липинського зі Старих Липин. Одним із його нащадків був Володимир Северин Маріян Липинський, дід В'ячеслава. Він народився 7 січня 1814 року. Був учнем Кременецького ліцею, потім служив у Харківському уланському полку. Жив на Поділлі, де володів кількома селами: Саражинка, Стратіївка, Лойовець, Демківка, Юзефівка, Любомирка. Обставини склалися нещасливо, і внаслідок цього він втратив маєток та виселився до Гжатська Смоленської губернії, де й помер 1883 року. Був одружений з Емілією Бечковською, власницею Затурців у Володимирському повіті на Волині, донькою Юзефа Бечковського, Володимирівського підкоморія. Вони одружилися 26 листопада 1839 року у Порицьку, а свідками були: кн. Микола Сапіга, Домінік Цешковський і граф Віктор Чацький. Від цього шлюбу народилася донька Марія і сини Юзеф та

Казимир Сильвестр Антоній. Останній і став батьком В'ячеслава Липинського. [1; 247]

Казимир Липинський народився у 1844 році. Здобув у Петербурзі військову освіту, брав участь у російсько - турецькій війні і у віці тридцяти шести років вийшов у відставку в чині штабс - капітана (1880 р.). Одружившись у 1881 році з Кларою Рокицькою (народилася 1853 року на Поділлі) став господарювати у маєтку в Затурцях, що залишився йому у спадок від матері. Незважаючи на військову освіту і відсутність досвіду роботи на землі, але завдяки довголітній наполегливій праці власника маєток був добре впорядкований. Липинські спорудили будинок з колонами, господарські приміщення, доглянута земля давала непоганий врожай. Власник маєтку, як згадують односельці, завжди їздив четвериком коней, що свідчило про достаток і благополуччя у маєтку. Липинський збільшив родове помістя, придбавши маєток Торчин у Луцькому повіті. [1; 247]

Але розпочалася Перша світова війна, через Затуринці пролягала лінія фронту. Липинські, як і інші жителі села, опинилися серед біженців. Доля закинула їх спочатку до Житомира, де 1915 року помер батько, потім до Києва (у 1918 році там померла мати). [1; 247]

Перші життєві враження, здобуті від спілкування з українськими селянами, наклали глибокий відбиток на світосприйняття малого Вацлава (В'ячеслава). Виховання та початкова освіта, здобуті ним у батьківському домі, були звичайними для дворянських родин того часу. Наскільки ґрунтовними вони були свідчить той факт, що хлопчика було прийнято до другого класу Житомирської чоловічої гімназії, „из домашнего приготовления”, як записано в документі. Відбулася ця перша в житті майбутнього вченого важлива подія 20 серпня 1893 року.[2; 5]

Після здачі вступних іспитів, В'ячеслава Липинського було зараховано до 2 - го відділення 2 -го класу, наставником або, по нинішньому класним керівником, якого був учитель російської словесності Іван Цедровський.

Клас, до якого потрапив Липинський, не відрізнявся нічим особливим від інших.[2; 6]

Гімнастичне життя Вацлава Липинського складалось не досить вдало, хлопець часто хворів, тому не відвідував багато занять. Лише в 1893/94 навчальному році він пропустив з цієї причини 90 днів занять, особливо багато їх припало на третю чверть - 45 днів. Найважчим видався 1896/97 рік, який був пропущений майже повністю. Це і стало головною причиною того, що Липинського залишили на повторне навчання в четвертому класі. Проте Вацлав був - таки в ладах з наукою! Завдяки наполегливості і працьовитості хлопець навчався чудово. Погортаймо „Общую ведомость гимназистов II класса”, що зберігається у фондах державного архіву Житомирської області. Проти прізвища гімназиста Липинського бачимо самі „п’ятірки”, і лише одну „четвірку” з арифметики. До наступного, третього класу, він переведений з нагородою I ступеня. Він отримав „Похвальний лист” і книгу. В розрядному списку, що складався за рівнем успішності, його ім’я стоїть на першому місці.[2; 7]

У класі, в якому не за власного волею (повторно!) опинився Липинський, навчались Іван Фещенко - Чопівський та майбутній видатний польський композитор і музикант Юзеф Турчинський. Однак, доля звела їх ненадовго. Занепокоєні постійними хворобами сина, батьки забрали Вацлава зі столиці губернії спочатку до Луцька (тоді - повітового міста), а згодом перевели до Першої київської гімназії.[2; 7]

Коли саме, Липинський залишив Житомир, невідомо. Але, як видно з документів, це могло статися протягом 1897/98 навчального року, бо вже в наступному - 1898/99 - його прізвище в класних журналах не зафіксоване.

Більшість учнів гімназії були жителями Житомира, і мешкали у батьків або родичів. Деяка частина - ті, що приїхали з інших місць - змушені були жити на приватних квартирах або в пансіоні при гімназії. До останніх належав і Вацлав Липинський. Його першою, документально зафіксованою

житомирською адресою є будинок на розі Київської та Хлібної вулиць, що належав лікарю Івану Людвиновичу Луковському. Саме там, Липинським разом з братом Станіславом, оселився після вступу до гімназії в 1893 році.[2; 8]

Проживши деякий час у лікаря Луковського брати Липинські змінили помешкання. В списку гімназистів, що проживали на приватних квартирах та в пансіоні у 1896 - 97 році, з'являється нова адреса: „Стара Жандармська вулиця, будинок Пігнатті”. З допомогою книг обліку нерухомого майна, адресних книг та тогочасних карт і планів вдалося встановити не лише місце знаходження цього будинку, а й дізнатися про його власників.

Будинок (тепер його адреса „вул. Пушкінська,2”) побудували в 1889 році, він належав Марії Дмитрівні Пігнатті, дружині присяжного повіреного, а за сумісництвом - гласної міської Думи і директора Житомирського театру, Миколи Васильовича Пігнатті. Щоправда, самі власники на той час в будинку не жили, а здавали його під учнівську квартиру, яку утримував граф Томаш Стадницький. Сюди й переїхав у 1896 році В. Липинський. Такий крок очевидно був зумовлений тим , що платня за проживання на учнівських квартирах була нижчою, ніж на приватних.[2; 8]

В'ячеслав закінчив середню освіту у славетній київській 1 - й класичній гімназії у 1902 році. В ті роки він жадібно читав твори представників так званої „української школи” в польській літературі, особливо ж пригодницькі „козацькі” історичні романи М. Чайковського. Ще в дитинстві дядько по матері Адам Рокицький розповів йому, що більшість польських шляхтичів Правобережжя - вихідці зі старовинних українських родів і за князівських та козацьких часів вони „творили історію української нації”. В гімназії Вацлав знаходить друзів - українців, серед яких був і Богдан Рильський (брат поета М. Рильського). Залишивши польське учнівське „коло”, він вступає до української учнівської „громади”. [3; 267]

В. Липинський, на відміну від багатьох українських політиків початку ХХ ст., здобув справді блискучу європейську освіту. В останнє десятиліття перед I - ю світовою війною він вивчав у Краківському університеті агрономію, в Женевському - соціологію і знову в Кракові - історію. У перервах приїжджав в Україну. Ставши українським патріотом, не лише не поривав зв'язків із польською шляхтою Правобережжя, а й намагався залучити її до українства, до українського національного руху. За деякими свідченнями, ця ідея захопила його ще в гімназії, але остаточно сформувалася в доповіді „Шляхта на Україні”, прочитаній ним 1908 році польською мовою в кількох містах Правобережжя, а потім виданій окремою брошурою.[3; 268]

Наступного року в Києві відбувся напівлегальний з'їзд заітованих В. Липинським „українців польської культури”, яких назбиралося понад 30 чоловік. Наслідком з'їзду стала поява двотижневика „Przegląd Krajowy”, що цілий рік виходив у Києві фактично під редакцією В. Липинського. Його думки, щирі й палкі слова знайшли відгук у серці не одного з нащадків колись українських, але вже століттями ополячених шляхетських родів (Богдан Ярошевський, Людвик Сідлецький (Сава Крилач), Франциска Вольська та ін.). Але було і таке: „Шляхту на Україні” поляки в Галичині скуповували по книгарнях і нищили; чиймись заходами цю брошуру, видану в Кракові, російська цензура не пропускала до Наддніпрянщини.[3; 268]

Однак В. Липинському не вдалося залучити до українства навіть власну сім'ю, що стало для нього особистою трагедією. Його дружина Казимира (Шумінська, побралися 1906 року), а згодом під її впливом і дочка Єва оголосили себе поляками. Це призвело до відчуження між ними.

В ці роки перед I - ю світовою війною Липинський живе то в Кракові, то в Києві, а здебільшого - на своєму хуторі Русалівські Чагари Уманського повіту на Київщині, де застосовує в господарстві знання, набуті на агрономічному факультеті. Починаючи з 1908 році багато друкується як публіцист в українській пресі („Рада”, „Літературно - науковий вісник”), як

історик - у польських наукових журналах та „Записках Наукового товариства імені Шевченка”. 1912 р. він практично один видає величезний збірник статей „Z dziejow Ukrainy”, що вивів його в ряди найбільших українських істориків. Однак ця книга, написана польською мовою, була розрахована насамперед на нащадків її героїв - українських шляхтичів XVII ст., які зміцнювали козацьку державу Богдана Хмельницького.[3; 268]

Ще до війни В. Липинський зарекомендував себе не лише як історик і публіцист, а й як український політик, причому оригінальний. Сформувався як самостійник задовго до 1917 р., коли ця орієнтація почала переважати в українському русі. Більше того, в часи, коли національний рух був чи не поспіль соціалістичним, він виступав з програмою українського монархізму. 1911 р. В. Липинський взяв участь у нараді політичних емігрантів з Наддніпрянщини у Львові, яка висловилася за те, щоб розпочати пропаганду ідеї незалежності. Хоч більшість її учасників становили соціалісти, В.Липинський та кілька його однодумців уже тоді виступали за Українське королівство з конституційно - демократичною формою правління. В разі поразки Росії у майбутній війні вони планували запросити на Київський престол члена однієї з європейських династій (як це було зроблено наприкінці XIX ст. в кількох молодих державах, зокрема в Болгарії). Розглядалися навіть можливі кандидатури: молодший син німецького імператора Вільгельма II - принц Йоахім; один із синів австрійського ерцгерцога - престолонаступника Франца - Фердинанда, які через своє походження від морганатичного шлюбу не мали прав на австро - угорський престол, чи хтось із другорядних представників династії Романових. Питання вибору династії, зазначав В. Липинський 1912 р., вирішуватимуть майбутні Українські конституційні збори.[3;269]

Світова війна захопила його в Русалівських Чагарах. В. Липинського як офіцера запасу призивають до армії, і він з ентузіазмом іде служити в кавалерію, хоч сам мав би бажати поразки Росії. В цьому виявилася

парадоксальність натури В. Липинського. Громадський діяч, історик і публіцист, він здається, менш за все був пристосований до щоденних поміщицьких турбот; йому, з юності хворому на туберкульоз, чи не найменше пасувала шабля кінотника. Однак, В. Липинський, безперечно, свідомо намагався дотримуватись ідеалу українського шляхтича - поміщика й лицаря, захисника Вітчизни.[3;269]

Він потрапив до кавалерійського авангарду армії Самсонова, розбитої німцями в Мазурських озерах. Переправляючись верхи через річку, застудився, і в нього відновився туберкульоз легенів. Після лікування В. Липинського переводять до резервного кавалерійського полку, що стояв у Дубно, а потім у Полтаві. Там під час Лютневої революції він успішно українізує свою частину, але Секретаріат у військових справах Центральної Ради не затверджує цього українського полку: на В. Липинського - „пана”, поляка й до того ж українця самостійника - борця за соціалізм та федералізм з Центральної Ради дивляться з підозрою. Зате в Полтаві навколо нього виникає гурток поміщиків, заможних селян та інтелігентів (М. Боярський, Л. Климів, С.Шемент, В. Шкляр, В. Андрієвський та ін.), опозиційно настроєних до соціалістичного курсу Центральної Ради. Невдовзі вони утворили Українську демократично - хліборобську партію, програму, якої склав В. Липинський. Основний її зміст - державна незалежність України та збереження приватної власності на землю. Вплив партії, однак, не виходив за межі Полтавщини.[3; 270]

Навесні 1918 р., після державного перевороту (В. Липинський, очевидно, не брав у ньому участі, але зустрів зміну влади схвально) і утворення Гетьманської держави, він на пропозицію нового міністра закордонних справ, свого приятеля, можна сказати учня на ниві історичної науки Д. Дорошенка, стає послом Української держави у Відні.[3; 270]

Як свідчать сучасники, В. Липинський на цій посаді виявив неабиякий дипломатичний хист. Він провів обмін ратифікаційними грамотами

Брестської мирної угоди з Німеччиною, Болгарією і Туреччиною, провадив довгі і складні переговори з австрійським урядом про долю української Східної Галичини. Навіть після падіння Гетьманату якийсь час залишався на цій посаді. Однак його співробітництво з Директорією українських соціалістів С. Петлюри та В. Винниченка виявилось недовгим. Влітку 1919 р. він подає у відставку й залишається в Австрії як приватна особа. Оселившись у підгірській місцевості, в Райхенау, де клімат і повітря цілюще впливали на його хворі легені, В. Липинський повертається до наукової роботи, перерваної війною та революцією. 1920 році видає фундаментальну монографію „Україна на переломі” в якій звеличує Богдана Хмельницького як вождя національної революції і державного мужа. Його історичні дослідження вирізняло не лише визнання велиезної ролі особистості в історії, а й бездоганне володіння соціологічним аналізом, блискучий стиль, оригінальні думки та сміливі узагальнення. Адже, як він сам згадував, його книгозбірня в Русалівських Чагарах була чи не найбільшою в Україні приватною бібліотекою з питань історії та соціології (доценту спалена під час революції 1917 р.).[3;270]

1926 року В. Липинський переїздить у Берлін, до гетьмана, й отримує місце в новоствореному Українському науковому інституті. Але розходження дедалі поглиблюються, несприятливий клімат та постійні хвилювання різко погіршують стан його здоров'я. Восени 1927 року В. Липинський на вимогу лікарів повертається до Австрії, де лікується в гірських санаторіях і водночас завершує свою принципову теоретико - соціологічну працю „Теорія правління” (рукопис досі не знайдено). За допомогою братів він купує невеличкий будинок у гірській місцевості біля Граца.[3;273]

Остаточо розірвавши з гетьманом у вересні 1930 року В. Липинський оголошує про розпуск УСХД і з кількома однодумцями утворює „Братство українських класократів - монархістів”. Його відмінність від УСХД полягала лише в тому, що питання про вибір династії залишилося відкритим; це мав

вирішити майбутній парламент відродженої Української держави. Але Липинський доживав останні місяці.

Після грипу навесні 1931 року в нього стався гострий серцевий приступ. Викликані з Волині брат і донька перевезли В. Липинського до санаторію „Вінервальд”, де він і помер 14 червня 1931 року. В останні роки В. Липинський боявся, що його можуть поховати живим у стані каталепсії. Тому лікар Б. Матюшенко, друг ще з гімназійних часів, зробив покійному посмертний прокол серця. Останки В. Липинського перевезено і поховано в його рідних Затурцях.[3; 273]

У червні 2006 року президент України Віктор Ющенко підписав указ про відзначення в 2007 році 125 – річчя від дня народження В’ячеслава Липинського. Вдячні послідовники В’ячеслава Липинського 25 травня 2007 року відкрили на фронтоні Житомирського державного університету пам’ятну дошку. Відкрита за сприяння голови кошового козацтва Полісся Анатолія Шевчука та Союзу гетьманців- державників в особі голови Юрія Ілларіоновича Терещенка.

Література та джерела :

1. Гатальська Н. Спадщина Липинських у Затурцях // Липинський В. Повне видання творчості /Ред. кол. Я. Пеленський, Н. Яковенко, Т. Боряк та ін. - К. - Філадельфія : УПФ, 1994. Т. 1 Історико - політологічна спадщина і сучасна Україна. - с. 246 - 250.
2. Кондратюк Р. В’ячеслав Липинський - видатний український історик і політолог : житомирські сторінки життя / Житомир. обл. орг. спілки журн. України ; асоціація інтелігенції обл.; Держ. архів Жит. Обл. - Житомир. : Журфонд, 1994. - 12 с.
3. Історія України в особах. ХІХ - ХХ ст. / І. Войцехівська, В. Абліцов, О. Божко та ін. - К.: Україна, 1995. - 479 с.
4. Юлія Новіцька “Пам’яті видатного поляка”//„Gazeta Polska” – № 22. – 2007. с. 1